Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 8, Sayı: 53, Ağustos 2021, s. 193-203

ISSN: 2149-0821 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/SOBIDER.51981>

Dr. Mustafa UĞURLU
MEB. m.ugurlu1340@gmail.com

BUKET UZUNER'İN *İKİZLERDEN BİRİ* ADLI HİKÂYESİNE PSİKANALİTİK YAKLAŞIM

Özet

XIX. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan ve temelleri Sigmund Freud tarafından atılan psikanalitik eleştiri kuramı, genellikle yaratmanın kaynağı olarak gördüğü sanatçıya odaklanır. Sanatın bir çeşit nevroz sanatçının da nevroitik bir hasta olduğu ön kabulüne dayanan bu yaklaşım, bastırmak zorunda kaldığı bilinçdışı isteklerden kaçarak hayal âlemine sığınan sanatçının bu duygularını çeşitli biçimsel yollarla kabul edilebilir ve değerli amaçlara dönüştürdüğünü ileri sürer. Bu sayede toplumun onaylayabileceği bir eyleme dökülen nevroitik eğilim hem sanatçının bilinçdışı süreçlerinden zevk almasına hem de okurun benzer bastırılmış dürtülerini kendi hayatında uygulama yükünden kurtularak haz verici bir şekilde arınmaya ulaşmasına olanak sağlar. Buket Uzuner'in *Karayel Hüznü* adlı kitabında yer alan *İkizlerden Biri* hikâyesi psikanalitik eleştiri açısından zengin bir malzemeye sahiptir. Eserde, annesiyle sağlıklı bir iletişim kuramadığı için bebeklik çağından itibaren kişilik gelişimi sekteye uğramış genç bir kızın bütün mücadelesine rağmen intihara uzanan trajik yaşamı anlatılır. Hikâye incelenirken kahramanın doğumunu takip eden süreçte sağlıklı bir ruhsal kişilik için gerekli olan gelişim evrelerinin hangi noktalarında kırılma yaşandığı ve bunların kahramanın iç dünyasında hangi sonuçları doğurduğu gösterilmeye çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Psikanalitik Eleştiri, Freud, Hikâye, Buket Uzuner.

A PSYCHANALYTICAL APPROACH TO BUKET UZUNER'S STORY OF ONE OF THE TWINS

Abstract

The psychoanalytic theory of criticism, which emerged at the end of the nineteenth century end was founded by Sigmund Freud, generally focuses on the artist whom he/she sees as the source of creation. This approach, which is based on the presupposition that art is a kind of neurosis, and that the artist is also an neurotic patient, argues that the artist who escaped from the unconscious wishes he had to suppress and took refuge in the world of dreams, transforms these feelings into acceptable and valuable purposes through various formal means. In this way, the neurotic tendency, which is put into action that can be approved by the society, allows both the artist to enjoy his unconscious processes and the reader to reach purification in a pleasurable way by getting rid of the burden of applying similar repressed impulses in his own life. The story of One of the Twins in Buket Uzuner's book Karayel Hüznü has a rich material in terms of psychoanalytic criticism. In the work, the tragic life of a young girl, whose personality development has been interrupted since infancy because she could not establish a healthy communication with her mother, goes to suicide despite all her struggles. While examining the story, it will be tried to show at which points the developmental stages necessary for a healthy spiritual personality are broken in the process following the birth of the hero and what consequences they have in the inner world of the hero.

Keywords: Psychoanalytic Criticism, Freud, Story, Buket Uzuner.

GİRİŞ

Günümüzde edebî eserlerin oluşumlarından, anlaşılmasına ve yorumlanışına kadar olan süreçte etkili olan sanatçı, eser, okur ve toplum merkezli çeşitli eleştiri yöntemleri ortaya konulmuştur. Bu kuramlardan biri de psikanaliz alanında elde edilen verileri ve sonuçları edebî eserlerin anlaşılması ile yorumlanması sürecinde kullanan psikanalitik eleştiridir. Psikanaliz, Freud'un düşünce, çalışma ve eserleriyle birleştirilen psikoloji ve ruhsal tedavi anlayışıdır (Cevizci 2005:1387). Psikanaliz, adındaki 'analiz' ibaresinden de anlaşılacağı üzere bir çözümleme çalışmasıdır. Yani insan davranışlarının çözümlenerek bu davranışların sebeplerinin tespit edilmesi ve bu yolla bozuk olan davranışların giderilmesi ya da onarılmasıdır (Şen 2012: 11). Psikanalitik eleştiri yöntemi ise, psikanaliz alanında elde edilen sonuçları ve verileri yazın ürünlerinin anlaşılması ve yorumlanması sürecinde kullanmayı (Özbek 2007: 7) ya da yaratmanın kaynağını irdelemeyi amaçlar. Bu yaklaşım biçimi, edebî eserlerin değerlendirilmesinde ön plana çıkan, yazarın yaratma sürecinde etkili olan içsel etkenlerin tespiti, eserlerde yer alan şahıs kadrosunun birbirlerine karşı sergiledikleri davranışların derinliklerinde yatan güdü ve reflekslerin ortaya konması, davranışların anlamlandırılması yolunda kullanılan göstergelerin şifre çözümü, karakterlerin rüyalarının yorumlanması, rüya yorumlarının olay örgüsüne katkıları gibi birçok konunun aydınlatılmasında (Emre 2006: 68) önemli bir işleve sahiptir.

Sigmund Freud'un (1856-1939) on dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru bilinçaltı, kompleks, rüya gibi psikolojik konularda ortaya koyduğu düşüncelerle temellerini attığı psikanalitik eleştiri kuramı, daha sonra Jung, Holland, Kris, Rank gibi psikanalistler tarafından geliştirilir (Ötkün 2009: 163). Sanatçının yaratma eylemi ile nevroz arasında sıkı bir ilişki bulan ve bilinçaltının yaratmadaki rolünü belirlemeye çalışan Freud'a göre yazarı, yazmaya iten şey, açığa vuramayıp bastırmak zorunda kaldığı bilinçaltı istekleridir. Normalde içinde yaşadığı toplumun kuralları nedeniyle bu isteklerini serbestçe tatmin edemeyen sanatçı, bu dürtü ve zevklere hayal kurma yoluyla ulaşır (Moran 1999: 152). Ancak hayal kuran diğer insanlardan farklı olarak sanatçı, kendi gündüz düşlerini başkalarına kabul ettirebilecek bir şekilde işlemlerini, şekillendirmesini ve yumuşatmasını bilir (Freud 1999:134). Bu biçimlendirme ve yumuşatma için sanatsal biçimin güçlü olması gerekir. Bu sanatsal güç ise okura ya da seyirciye Freud'un deyişiyle ön haz sağlar, kısa bir süre için okurun bastırılmış duygularının açığa çıkmasına ve onun kendi bilinçdışı süreçlerinden yasak bir zevk almasına imkân tanır (Eagleton 2004: 219). Böylece okuyucu edebî eserde yer alan nevrotik bir eğilimin 'eyleme döküldüğünü' görünce yaşadığı arınma sonucunda bunu kendi hayatında uygulama yükünden kurtulabilir. Bu bağlamda psikanalitik eleştiri anlayışına göre bir edebiyat yapıtından, zevk almak ve dış dünyada yapıtın yarattığı 'katarsis'in (arınma) etkisiyle bir şeyler yapmak zorunda kalmamak gibi iki temel işlev beklenir. Bu eleştiri yönteminin gelişimine katkıda bulunan araştırmacılardan biri olan N. Holland'a göre bütün okuma türleri arasında, yalnızca psikanalitik okuma yapıtın merkezinde bulunan fanteziye ulaşmamızı sağlayabilir ve edebiyat eleştirmenleri ancak bu okuma yardımıyla başkalarının görmediği şeyleri görerek insanlığın bilgi dağarcığına yeni bir şeyler katabilir. Edebiyat yapıtının içindeki fantezi ancak bu şekilde 'anlam'a dönüşür (Cebeci 2004: 178-210).

Sigmund Freud, rüyalar ile edebî eserler, rüyaların işleyiş mekanizmaları ile edebiyat eserlerinin psikanalitik eleştiri yöntemiyle incelenmesi arasında bir koşutluk bulur. Freud'a göre rüyalar, bilinçdışı istekler, bir önceki günün deneyimlerinden arta kalan imgeler, bedensel uyarımlardan oluşan malzemelerin bilinçdışı mekanizmalar tarafından yoğunlaştırma, yer değiştirme ve anlaşılır bir şekilde temsil etme gibi tekniklerle dönüştürülmesinden meydana gelir. Rüyanın özünü bilinçdışı istekler, imgeler ya da bedensel uyarımlar değil, "ikinci gözden geçirme" adı verilen bir aşamada rüyanın tutarlı ve anlaşılabilir bir anlatı oluşturur. Bu ikinci gözden geçirme, rüyayı sistematize eder, boşlukları doldurur, çelişkileri yumuşatır, düzensiz unsurları daha tutarlı hale getirir. İşte psikanalitik eleştiri de metnin oluşumunda etkili olan, örtük içerik ya da bilinçdışı dürtülere ulaşabilmeyi sağlayan çarpıtmalar, belirsizlikler, eksikler ve atlamalar üzerinde durur. Anlatıdaki atlamaları, muğlaklıkları ve yoğunlaşma noktalarını (söylenmeyen kelimeleri, çok sık tekrarlanan kelimeleri, dil sürçmelerini, kekelemeleri) gözleyerek ikinci gözden geçirmenin katmanları arasında gezebilir, tıpkı bilinçdışı istek gibi eserin hem gizlediği hem de ortaya çıkardığı alt metni araştırabilir (Eagleton 2004: 222).

Yaratma eyleminin psikolojik bir etkinlik olarak görüldüğü psikanalitik edebiyat kuramında edebiyat eserinin ortaya çıkışında etkili olan sürecin anlaşılması için sanatçının bilinçaltının incelenmesi gerekir. Çünkü yaratıcılık sanatçının zihnindeki çatışmalardan, yaşadığı sıkıntılardan ve bastırılmış duygularının dışavurumundan doğar. Bu bağlamda sanat eserlerinin psikanalitik eleştiri yöntemiyle nasıl incelenebileceğine dair ilk örnekler de Freud tarafından kaleme alınmıştır. Başta "Yaratıcı Yazarlar ve Gündüz Düşleri" makalesi olmak üzere Freud'un sanat, sanatçı, sanat eseri ve yaratıcılık gibi konularda yazdığı makalelerden

oluşan *Sanat ve Edebiyat* adlı eserinde Leonardo Da Vinci, Michelangelo, Dostoyevski gibi birçok sanatçı ile eserleri arasındaki ilişkiyi psikanalitik eleştiri yöntemiyle incelemiştir.

Psikanalitik edebiyat kuramı sanatçı merkezli eleştiri yöntemi içinde yer aldığı için eleştirmen kimi zaman sanatçıdan esere yönelik (eserin değerini sanatçının yaşantısında arayan) bir yaklaşım biçimi seçerken kimi zaman da eserden sanatçıya dönük (esere yansımış şekliyle sanatçının karakter ve kişiliğinin izlerini süren) bir anlayışı benimseyebilir. Ancak psikanalitik eleştiride doğrudan eseri çözümlemeye yönelik bir yaklaşım daha vardır. Bu çözümleme çalışmasında amaç eserde yer alan nevrotik figürler ile cereyan eden nevrotik durumların psikanaliz verileri ışığında incelenmesine ve eserin değerlendirilmesine katkıda bulunmaktır. Bilgin Saydam'ın *Deli Dumrul'un Bilinci* adlı eserinde *Dede Korkut Hikâyelerinde* yer alan kahramanlardan biri olan Deli Dumrul'u psikanalitik değerlendirmeye tabi tutar (Kolcu 2011:184-187). Aynı şekilde S. Freud ve E. Jones'un W. Shakespeare'in *Hamlet* karakterlerini (Moran 1999:156) inceleyen çalışmalar da doğrudan eserin çözülmesine yönelik psikanalitik eleştiri örnekleridir.

Buket Uzuner'in 1993 'te yayımlanan *Karayel Hüzünü* adlı kitabında yer alan *İkizlerden Biri* hikâyesi de psikanalitik eleştiri noktasında oldukça zengin malzemeye sahiptir. Eserde, annesiyle bebeklik çağından itibaren sevgiye dayalı bir ilişki kuramayan genç bir kızın yaşadığı sıkıntılar anlatılır. Sağlıklı bir kişilik gelişimi için gerekli olan ilgi ve sevgiden mahrum bırakılan hikâye kahramanı, çareyi kendisine bir ikiz yaratmakta bulur. Fakat bu çözüm de kahramanı intihara uzanan trajik sondan kurtaramaz. Hikâye incelenirken kahramanın doğumunu takip eden süreçte sağlıklı bir ruhsal kişilik için gerekli olan gelişim evrelerinin hangi noktalarında kırılma yaşandığı ve bunların kahramanın iç dünyasında hangi sonuçları doğurduğu gösterilmeye çalışılacaktır. Ayrıca inceleme yapılırken kahramanı ölüme götüren sürecin aşamaları onun ruh haline uygun psikolojik terimlere dayanan alt başlıklarla ele alınacaktır.

1. Yoksunluk/Yalnızlık/Mutsuzluk

“İkizlerden Biri” adlı öykü, kahraman anlatıcının ağzından anlatılır. Eserin başkahramanı olan Sezen mutsuz bir ailenin tek kızıdır. Hikâye, anlatıcının yazmadığını iddia ettiği ve kimin yazdığını bilmediğini söylediği bir intihar mektubuna ait cümlelerle başlar: “Ben yazmadım. Yemin ederim, o mektubu ben yazmadım. Mektuptan hiç haberim yoktu” (Uzuner 1994: 49)¹. Okuyucunun zihninde soru işaretleri yaratan bu girişten sonra kahraman anlatıcı ‘ölüm ve sonsuzluk’ kavramlarından bahseder. Eserin henüz başında kahramanın yazmadığını iddia ettiği, içeriğiyle ilgili bilgi verilmeyen gizemli mektup ve devamında ölüm ve sonsuzluk kavramlarıyla ilgili düşünceleri Sezen'in karamsar kişiliği hakkında ipuçları verir: “Ölüm ve sonsuzluk üstüne bildiklerim çok kısıtlıydı. Her ikisi de siyah rengin bende yarattığı tehlike ve kargaşa imgesini taşırdı” (49). Siyah, bir renk olarak hüznün, mutsuzluk, karanlık, karamsarlık, yas ve ölüm kavramlarını çağrıştırdığı gibi insanın öldükten sonra içine girdiği yer olarak kara toprak kavramını da akla getirir. Tehlike, keder ve kargaşayı temsil eden siyah renk imgesiyle anlatıcı melankolik bir ruh hali sergiler.

¹ Buket Uzuner'in hikâyesinden yapılan bundan sonraki alıntılarda sadece sayfa numarası belirtilecektir.

Sezen'in annesi kızına ve kocasına gerekli sevgi ve ilgiyi gösteremeyen, dışarı çıkıp insanlarla iletişim kurmaktan kaçınan, sürekli sigara içip dalgın bakışlarını uzaklara sabitleyen, korkunç resimler yapan ve irsi bir sinir hastalığıyla boğuşan bir kadındır: “Annem, varlığını hiç hissettirmeden aynı odada saatlerce birlikte kalınacak kadar sessiz, hareketsiz, ancak yüzünün bir yanıyla gülümseyebilen bir kadındı. Ağlamaya hazır bekliyor gibi bulutlu, yüzyıllık konuşma orucunu bozmamaya yeminli gibi sisli bakardı. Sokakta herkesin kendisine baktığından yakındır, daha çok evde saklanırdı. Kitap okur, resim yapar, pencereden öbür evlerin çatılarını seyrederdi. Resimleri beni korkuturdu” (56-57). Sezen, iletişim kurmak bir yana yaptığı korkunç resimler nedeniyle ısrarlı davetlerine rağmen annesinin odasına gitmeye bile cesaret edemez. Anne, bir müddet sonra tedavi için akıl hastanesine yatırılır. Bir yıl süren bu tedavi döneminde Sezen'in en büyük destekçisi hizmetçi Ünzile'dir: “Belki onlardan bile önce, onlardan da yakın. Ünzile hep yanımdaydı” (52).

Sezen, okul hayatında başarılı bir öğrenci olmasa da annesine yakın olabilmek, onu sevmek, kendini ve onu tedavi edebilmek için üniversitede psikoloji okumayı hayal eder: “Bir tek psikolojiye ilgi duyuyordum. Psikoloji öğrenirsem annemi ve kendimi anlamak olanağı bulurum umudu belki de... Bilmiyorum” (62-63). Ancak Sezen okul hayatında pek başarılı değildir. Genellikle sınıfını orta seviye notlarla geçer ama yaşadığı sıkıntılar nedeniyle lise son sınıfta tekrara kalır.

Sezen'in babası ise annesinin aksine neşeli, canlı ve sevecen olmasına rağmen tam anlamıyla bir iş koliktir. Sabahtan akşama kadar çalıştıktan sonra eve gelen baba, yemek yedikten sonra mutfakta hizmetçi ile politika üzerine tartışmaktan hoşlandığı için kızıyla sağlıklı iletişim kuramaz. Çünkü Sezen de tıpkı annesi gibi içine kapanık ve kırılgan bir kişiliğe sahiptir. Gerçi baba, başlangıçta kızıyla sohbet etmeyi, iletişim kurmayı denemiştir. Fakat sohbet ederken seçtiği yaklaşım biçimi baba-kız ilişkisini güçlendirmek yerine ikiliyi birbirinden büsbütün uzaklaştırmıştır: “Önceleri benimle benzer sohbetlere girmeyi denedi. Ben de denedim. Ama babamın şaka niyetine soruları, şaşırtmalı oyunları sırasında bütün cesaretimi yitirdim. Çoğu konuşmalarımız benim hüngür hüngür ağlayışlarımla, olmazsa kalbi kırık, sonsuz sessizlik nöbetlerimle sonuçlanınca benden vazgeçti” (57). Zaten baba, ilişkilerinde çabuk vazgeçen bir insandır.

Sezen'e gerekli ilgi ve sevgiyi göstermeyen anne ve babanın ilişkileri de sorunludur. Birbirlerini sevmeyen, karşılaşmaktan, konuşmaktan kaçınan anne-baba, aralarındaki anlaşmazlıkları saklama gereği de duymaz: “Aralarında buzdan, gözle görülür bir sessizlik duvarı vardı(r)... Aralarında hiçbir iletişim köprüsü kalmamıştı(r)” (56). Sezen'in babası, annesini akıl hastanesine yatırdıktan sonra Seçil adlı bir kadınla tanışır ve aralarında ciddi bir arkadaşlık başlar. Akıl hastanesindeyken kocasının başka bir kadınla yaşadığı ilişkiyi hisseden anne, hastaneden çıktıktan sonra evde huzursuzluk çıkarmak için bahane arar: “En kötü değişiklik, babama sürekli saldırması, onu iğneleyip üzmeğe çalışmasıydı. Sanırım evden uzak olduğu sürede babamın başka bir kadınla ilişkisi olduğundan kuşkulanıyordu” (60). Bu durum iki tarafı da yıpratır ve sonunda Sezen'in anne ve babası boşanır. Baba, Ünzile ve Sezen ile ayrı bir eve çıkar; kısa bir süre sonra da Seçil ile evlenir. Yaşanan bütün bu dramatik olaylar, Sezen'in yaşadığı sıkıntıları büsbütün arttırır. Zaten genetik olarak depresyona yatkınlığı da bulunan Sezen yalnızlığa ve mutsuzluğa sürüklenir.

Engin Gençtan, *İnsan Olmak* adlı eserinde ailenin sıcak yakınlığı, çocuk dış dünyayla ilişkiye geçmeye gereğince hazır olmadan kesilirse ortaya genellikle ciddi sorunlar çıktığını,

sevginin nasıl olsa sürekli olmayacağı önyargısıyla diğer insanlarla yakınlık kurma korkusu gelişerek çevresinden soyutlanmış, içe dönük, yalnız bir kişilik meydana geldiğini vurgular (Gençtan 2011: 108). Sezen, hikâyenin başından sonuna kadar hep yalnızdır, kendini toplumdan soyutlamıştır ve depresif kişilik özellikleri gösterir: “Asla göze batmazdım. Pek fark edilmezdim. Olduğumdan da ufak tefek, çelimsiz bir izlenim verirdim. Pasteldim. Heyecan ve kederi kendi içime gömer, orada bir başıma yaşırdım. Kalabalık, gösterişli, büyük kutlamalardan hep ürkerdim. Kendimi daima her şeyin ve herkesin dışında, adamakıllı uzağında hissederdim” (51). Buraya kadar anlattıklarından yola çıkıldığında Sezen’in içinde bulunduğu ruh halinin en önemli parçasını anne- kız ilişkilerinin oluşturduğunu ve bu sorunlu ilişkinin temelini kahraman anlatıcının bebeklik dönemine kadar uzandığı söylenebilir.

2.Ayna Evresi

İnsan doğduğu andan itibaren hem fiziksel hem de ruhsal anlamda hızlı ve karmaşık bir gelişim ve değişim süreci yaşar. İnsanın bebeklik döneminden başlayıp ölümüne kadar devam eden kendilik yapılanmasına yönelik olan bu gelişim ve değişim sürecinde en önemli rol annesidir. Yeni doğan öncelikle gözüyle, yüzüyle, sözüyle “ayna” olacak bir anneye ihtiyaç duyar. Bebek aynada belirenleri büyük bir ilgi ve iştahla seyrederek. Fakat aynadaki, yansımaları henüz kendinden ayıramayan (Erten 2010:132) bebek, yaşamının bu döneminde annesini bir bütün olarak algılamaya, annesini sevmeye onunla özdeşleşmeye başlar. Bu aşamadan sonra aynada yansıyanı, ikizi zanneden bebek en nihayetinde aynanın farklı bir varlık olduğunu anlar. Bütün bu süreçte bebek, aynanın ilgisini, dikkatini, sevgisini takip eder. Ancak anne, bebeğin yaşamsal çağrılarını duymayıp onun beklentilerine cevap vermediği zaman inşa sürecinde olan bebeğin iç dünyası alt üst olur ve yaşamının sonraki yıllarında ruhsal problemler ortaya çıkar. *İkizlerden Biri* adlı hikâye kahramanının yaşadığı ruhsal sıkıntıların temelinde de anne- kız ilişkileri yer alır. Öyküden anlaşıldığı kadarıyla, çocukluk döneminden beri (Sezen hatırlamasa ve anlatmasa da bu yoksunluk bebeklik dönemine kadar uzanır.) annesi ile olumlu ilişkiler kuramamış ve annesiyle arasında sevgiye dayalı bir bağın kurulamayışı nedeniyle Sezen’in benlik gelişimi tamamlanmamıştır: “Uzun ağlama nöbetleri, günler süren iştahsızlık dönemleri, anımsamaktan ürktüğüm o çocukluğumun soğuk gecelerinde...” (58). Her fırsatta annesi ile ilişkilerinin sevgiye değil de nefrete dayalı olduğunu düşünen Sezen bu duygunun -kendisine acı verse de- gerçek olmasından büyük üzüntü duymaktadır: “Bana, bir zavallı, bulaşmamasına dikkat edilen bir atıkmışım gibi yönelmesine kahrolurdum. Beni adımla ünlememeye kesinlikle kararlı oluşuyla dünyam kararlıydı. Benim adım ‘kız’dı. Yalnızca kız! Öyle, herhangi bir kız. Kızın biri... Annem bana yakın olmaktan, beni tanımaktan kaçtı. Beni sevmemek için çok uğraştı ve bunu başardı da. Çünkü annem kendini sevmediğini bilmek istemiyordu” (55-56). Burada annenin içe dönük ve başarısız olan kızında kendisini gördüğü için bu duruma tahammül edemediği dikkati çekmektedir. Temelde kendisiyle barışık olamayan anne, kızının da kendisi gibi irsi bir sinir hastalığının taşıyıcısı olmasını değil, kocası gibi yaşamayı seven, sosyal ve başarılı biri olmasını istemiştir. Beklentilerinin aksine kızının kendisine benzemesiyle Sezen’den hep kaçmış ve onu görmeye tahammül edememiştir.

Sezen, bebeklikten itibaren aile içinde sadece annesi tarafından değil babaannesi tarafından da sevilmediğini öğrenmiştir: “Babaannemin bana bebekken ‘köşe kırıntı’ dediğini söylerler” (57). Çocuğun hemen hemen bütün aile bireyleri tarafından bu şekilde üstü kapalı olarak reddedilişi hikâye kahramanını yalnız, mutsuz ve umutsuz bir hale getirmiştir.

Çocuğun ebeveynleri tarafından reddedilişi kimi zaman ondan kusursuz davranışlar beklendiğinde de ortaya çıkar. Bazı ana babalar, çocuklarından okulda ve diğer etkinliklerde başarılı olmaları konusunda aşırı beklentiler içine girerler. Gösterdiği çabaya rağmen ana babanın onayını kazanamayan ve onların istediği kusursuzluk düzeyine ulaşamayan çocuk, anne-babanın olduğu kadar kendi gözünde de değersizleşir (Gençtan 2011: 46). Hikâyede Sezen, beklentilerine cevap vermediği ve onun istediği özelliklere sahip olamadığı için annesi tarafından dışlandığını söyler: “Annem hep kazanandan yanadır. Takımın altın yılında, Galatasaray’ın zafer tılsımına kapılıp, bir gecede sarı kırmızılı bir taraftar kesilivermiştir. Annem, kazanmak için, zaten kazanmış olanı desteklerdi. Daima. Zayıf, başarısız ve yenik olmaya tahammül edemezdi. Bu yüzden bana tahammül edemezdi” (52). Çocuğun benlik kavramı ebeveynlerinin gösterdiği tutumların bir yansıması olduğundan anne veya babanın itici tutumları çocuğun kendini değersiz hissetmesine neden olur ve kendisine ilişkin olumlu görüşler geliştiremez (Gençtan 2011: 108). Öykünün kahramanı Sezen aile üyeleriyle olumlu ilişkiler kuramadığı için değersizlik duygusuyla kendisini bir fazlalık gibi görür: “Sanırım bir çeşit ‘fazlalık duygusu’ denilebilirdi buna. Sanki varlığımla başkalarını rahatsız ediyor, sıkıntı veriyordum insanlara. Ne anlatılacak ilginç bir konum ne güldürecek bir fıkram ne de baygın bakışlarla şirin görünmeye çalışacak cesaretim vardı” (Uzuner 1994: 51). İlgî ve sevgi yoksunluğu, iletişimsizlik, kaygı ve umutsuzluk içinde yaşamına bir anlam veremeyen Sezen büyük bir bunalıma girer. Yaşadığı tüm bu olumsuzluklar Sezen’in bütünleşmemiş kişiliğini parçalanma tehlikesiyle karşı karşıya bırakır.

2. Parçalanma Kaygısı

Parçalanma kaygısının temelinde eş duymusal çevre kaybının olduğunu düşünen uzmanlara göre ebeveynlerinden gerekli ilgi, sevgi, şefkat ve desteği göremeyen çocuk, yaşam boyu dağılma ve parçalanma kaygılarıyla boğuşmak zorunda kalır. (Erten 2010:184-185). Hem aile hem de okul hayatında yaşadığı başarısızlıkların yarattığı kaygılardan kurtulmak, geçici olsa da bir rahatlama yaşamak için baba ve Ünzile ile kurduğu ilişkiler sayesinde kısmen elde edilen doyumlar bir süre için Sezen’in varlığına bir anlam verse bile bu tatmin de uzun sürmemiştir. Çünkü Sezen’in kişilik gelişimi beklenen olumlu duygulardan değil olumsuzlardan ya da annenin varlığından değil yokluğundan beslenmiştir.

Hikâyede kahramanın bilinçdışı tarafından gizlenen örtük içerikler, çok sık tekrarlanan cümleler ile ortaya çıkar. Örneğin, Sezen, hikâyede ufak tefek değişiklikler dışında tam on bir kez “Ben yazmadım. O mektuptan haberim yoktu. Yemin ederim ben yazmadım.” şeklindeki tekrarlara başvurur. Bu durum kahramanın yaşadığı bilinç parçalanmasını gözler önüne serer. Çünkü mektubu yazan kahramanın bilinçdışıdır ve doğal olarak Sezen mektubu kendisinin yazdığını hatırlayamaz. Aynı şekilde metinde “Hâlâ öyledir.” cümlesi de kimi zaman aynı sayfada birkaç kez kimi zaman da farklı sayfalarda olmak üzere tam on beş kez tekrar edilir. Sezen, hayatını anlatırken anne kaybının yarattığı karamsarlıkla olay geçişlerini hep aynı cümle ile bitirir. Eserin hemen başında tamamıyla kaybettiğini düşündüğü annesinin yerine koyabileceği bir şey olarak sonsuzluğu arayan Sezen, aradığını bulamadığını belirttikten sonra düşüncelerini şu şekilde tamamlar: “Sonsuzluğu duyabilmek, hissedip koklayabilmek için çok uğraştım ama hiç başaramadım. Hâlâ öyledir” (49). Sezen, eserin başından sonuna kadar hayatına dair kayıplar, yoksunluklar, mutsuzluklar ile tek tük de olsa olumlu olayların aynı şekilde devam ettiğini göstermek için her olayın sonunu bu tekrar cümlesiyle tamamlaması

yaşadığı sıkıntıların dayanılmaz bir boyuta ulaştığını ve savunma mekanizmasının artık işe yaramadığını göstermektedir.

3. İkizleşme

Kendilik (benlik) gelişiminin nesnesi olan annesiyle olumlu ilişkilerinin kesilmesi, aksaması veya toptan yokluğu nedeniyle Sezen, parçalanma kaygısı ile karşı kaşıya kalmıştır. Kuvvetli olmayan kendiliği ve sınırları teşekkül etmemiş iç dünyası, dışarıdan içine dolan bu kuvvetli ötekinin basıncıyla patlama riski taşıdığı için kendini güvenli bir yalnızlığa veya tek başlılığa taşıması da geçici bir çözüm olmuştur. Bir süre sonra yalnızlık da bunaltıcı hale gelmiştir. Sezen bu yalnızlık ve mutsuzluğu hayalinde yarattığı bir ikiz ile gidermeye çalışır. İkizleşme, ilgi ve sevgiden yoksun ama aynı zamanda bağımlı olunan anneye karşı bir savunmadır. İkizleşme tam olarak bütünleşme ile bütün olarak kopmanın yarı yolundaki bir noktadır (Erten 2010: 187). Sezen'in ikizinin adı Sezin'dir. Sezen ne kadar içe kapanıksa Sezin o kadar dışa dönük; Sezen aile ve okul hayatında ne kadar başarısızsa Sezin de o kadar başarılıdır. Özellikle annenin bakışlarındaki farklılık Sezen'de büyük bir yıkıma sebep olmaktadır: “Annemin gözlerinde zehirli bir zafer sevinciyle Sezin’e bakışındaki çılgın parıltılar bana çevrildiğinde çabucak solar, yüreğim burkulurdu” (55). Erten’e göre çocukların gündüz düşlerinde rastladığı bu temanın kökeni üst kuşakla ilişkilerdeki zorlanmalarında ortaya çıkar. Ona göre bir ikize sahip olma düşlemi, anne babanın çocuğu dışarıda bırakan samimiyet ve mahremiyetine bir yanıtıdır (Erten 2010: 160). Sezen hem aile hem de okul hayatında yaşadığı başarısızlıkların yarattığı kaygılardan kurtulmak ve geçici olsa bile bir rahatlama yaşamak için hayalinde yarattığı ikizine, sahip olamadığı ya da sahip olmak istediği bütün özellikleri yansıtır. Çünkü Sezen ne kadar annesine benziyorsa Sezin de bir o kadar babasını yansıtmaktadır: “Babam ve Sezin birbirlerine çok benzerler. İkisi de cesur, neşeli, özgüvenli ve hırslı insanlardı” (57). Sezen, annesinin hastaneden taburcu olduktan sonra iyileşmediğini, hatta daha da içine kapanık ve ilgisiz olduğunu fark eder. Çünkü annesinin kendisine olan yaklaşımı hiç değişmemiştir: “Ünzile ile bana hiç yüz vermiyordu. Sezin’e düşkünlüğü artmış, onu yerlere göklere koyamaz olmuştu” (60). Sezen’e göre ebeveynleri boşandığı zaman annesi ona tahammül edemediği için özellikle Sezin’i tercih etmiştir: “Annem, Sezin ile beraber eski evimizde kaldı. Çünkü annem Sezin’den ayrılamaz, bana katlanamazdı”(60). İlgi, sevgi ve şefkat yoksunluğu Sezen’in benliğini o kadar derinden etkiler ki annesinin hastalığından bile kendisini sorumlu tutar ve suçluluk duygusu yaşar: “Belki de ikizlerden birinin kendisini düş kırıklığına uğratması; korkak, silik ve başarısız olması annemi perişan etmiş, o zamandan beri hastalanmıştı”(60).

Ruhsal ve fizyolojik anlamda sağlık için bilinç ile bilinçdışının birbirine bağlı olarak işleyebilmeleri gerekir. Aslında Sezen’in bilincinin sürekli kendisiyle karşılaştırdığı ikizi Sezin, onun bilinçdışıdır. Jung’un arketipsel unsurlarıyla ifade edilirse Sezen egoyu, Sezin ise gölgeyi temsil eder. Gölge deyince her ne kadar kişiliğin, gizli bastırılmış, değersiz (günahkâr) yönleri akla gelse de gölgenin normal güdüler ve yaratıcı dürtüler gibi iyi özellikleri de vardır. Ego ve gölge gerçekte ayrı olsalar da birbirlerine tıpkı düşünce ve duyguların birbirine bağlı olması gibi şaşmaz şekilde bağlıdırlar (Jung 2009:119). Bu iç ikilinin (bilinç-bilinçdışı) aralarındaki savaş Sezen’in kurtulmak için çok uğraşmasına rağmen bilinç parçalanmasını yaşadığını göstermektedir. Bu parçalanma hikâyesinin sonuna kadar açıklanmaz. Sezen, ardında bir mektup bırakıp intihar ettikten sonra Ünzile köyüne dönmek ister. Baba, kızının mektubunda imzanın altına yazılan “İkizlerden biri” ifadesinin ne olduğunu Ünzile’ye sorunca gerçek ortaya çıkar:

“Sezen kızımın bir oyunuydu bey! Aramızda bir şakaydı bu. Ceylan kızım, hep bir ikiz kız kardeşi olduğunu kurar, adını Sezin bellediği bu ikiziyle yaşardı. Beni şaşırtmak için bazen Sezin olurdu, bazen da Sezen. Dedim ya, çocukluğundan beri aramızda kıskançlıkla sakladığımız bir sırdı bu” (72).

5. Kaçınılmaz Son İntihar

Annesinin rahatsızlığının anneannesinden geçen irsi bir rahatsızlık olduğunu öğrendikten sonra Sezen’in en büyük korkusu, bu hastalığın kendisine de geçebileceği düşüncesidir. Çünkü Sezen babasına değil, her yönüyle annesine benziyordu: “Annem hastaysa ve hastalığı gerçekten kalıtsalsa... Bize de geçerdi... Bize... Daha çok bana... Çünkü ben...” (59). Sezen’in yaşadığı ruhsal bunalım annesinin tedavi amaçlı olarak uzun süreliğine hastaneye yatırılması ile iyice artar. Bu ruhsal çöküntü döneminde Sezen, el yazısıyla bir intihar mektubu yazar ve annesinin girmeye bile korktuğu odasına bırakır. Sezen’in öykünün başından itibaren zaman zaman olayların akışını keserek yazmadığını iddia ettiği bu intihar mektubu aile üyelerinde büyük bir panik yaratır. Çünkü Sezen’in anneanesi de yaşadığı ruhsal bunalım neticesinde intihar etmiştir. Sezen de bu intihar olayını kazara hizmetçi kadından öğrenir: “Annemle ilgili çok şey anlatmıyordu ama yıllar önce hastalanıp garip biçimde ölen anneannemizin, intihar etmiş olduğunu ağzından kaçırması” (62). Bu intihar mektubu nedeniyle Sezen’e gösterilen ilgi artar. Babası, annesinden ayrılıp yeni bir eve çıktıklarında ona çok sevdiği beyaz kedi yavrusu alır. Üvey annesi, Sezen rahatsız olmasın, sıkıntılarını unutsun diye ayrı evde yaşamakta ve gerekmedikçe onların yanına gelmemektedir. Ünzile, her zamankinden daha çok üstüne düşmektedir. Hatta babası, yeni evlendiği dönemde Sezen için hava değişikliğinin iyi olacağını düşünerek dört günlük bir tatil planı yapar. Tatilde babasının ve üvey annesinin aşırı ilgisi de Sezen’i içine düştüğü bunalımdan kurtaramaz. Eve dönmeyi dört gözle bekleyen Sezen için bu tatil sonun başlangıcı olur.

Tatil dönüşü ağlama krizleri artar, umutları solmaya başlar. Çok sevdiği kedisinin bile kendisinden kaçtığını düşünen Sezen, annesi gibi olmaktan korkar: “Yoksa annem gibi kuruntulu, sanrılı biri mi oluyordum ben de? Tanrım sen beni koru! Annem gibi olmak istemiyorum” (67). Karamsarlığı, isteksizliği iyice artan Sezen o yıl sınıf tekrarına kalır. Yanına Ünzile’den başka kimse yaklaşamamaktadır.

İlk mektubu yazmasının üzerinden bir yıl geçmesine rağmen Sezen, hâlâ ne böyle bir şey yaptığını hatırlamakta ne de buna inanmaktadır: “Bir mektup? Ölüm mektubu? Ben mi yazmışım? Kimin ölümü?” (68) Karamsar ve isteksiz olduğunu kabul eden ama ölümü düşünmediğini iddia eden Sezen, bu mektubu yazdığı zaman gölge figürünün tesiri altında olduğu için bu eylemi inkâr etmektedir. Sezen yaşadığı parçalanma nedeniyle bilinçdışının yansıması olan gölge figürünün yazdırdığı mektubu hatırlamamaktadır. Çünkü babası ve Ünzile hatta üvey annesi Sezen bile bu mektubu onun yazdığına inanmamaktadır. Bu nedenle Sezen öncelikle bu mektubu yazanı bulmaya çalışır. Aylarca uğraşmasına rağmen suçluyu bulamaz: “Sezin ne zaman açsam ustalıkla konuyu değiştirirdi” (69). Sezen, kendinden kurtulmak isteyecek kişinin yakınlarında dolaştığını bile bile üç yıl boyunca mektubu yazanı umutsuzca arar ama çabaları sonuçsuz kalır. Yaşadığı sıkıntılarla mücadele gücünü kaybettiği an geldiğinde bu sefer mektubu kendisi yazar: “Sonunda gidiyorum. Kimsenin suçu değil. Bu kez mektubu gerçekten ben yazıyorum. Artık tamamen gidiyorum. Sezen (İkizlerden Biri)” (71).

Bilinç ile bilinçdışını yukarıda açıkladığımız sebepler yüzünden birbiriyle bütünleştiremeyen Sezen, iç dünyasındaki parçalanmayı engelleyememiş; üç yıl süren mücadelesine rağmen ikinci intihar mektubunu yazarak hayatına son vermiştir.

SONUÇ

Sanatın diğer dallarında olduğu gibi edebiyatın, edebî eserlerin merkezinde de insan vardır. Edebî eserler, insan yaşamına dair somut örnekleri kapsamlı ve estetik bir tarzda ortaya koyarken başta psikoloji, sosyoloji, dilbilim, halk bilimi, tarih gibi birçok bilim dalına da kaynaklık eder. Bilimsel gelişmelere ve çeşitli bilim dallarının ortaya çıkmasına paralel olarak insanı tanımak, insana dair kimi gerçeklere ulaşmak için birçok bilim dalı efsane, masal, tiyatro, roman ve hikâye gibi edebî türlerden yararlanma yoluna gitmiştir. Özellikle yirminci yüzyılın başlarından günümüze gelinceye kadar Sigmund Freud'un bu konudaki çalışmalarını takip eden birçok psikolog ve psikanalist insanı tanımak ve anlamak, normal ve normal dışı davranışlar ile kimi hastalıkların kaynaklarını bulmak, kişiliğin gelişmesinde etkili olan birey, aile ve çevre gibi unsurları bir bütün halinde görmek için edebî eserlerden özellikle de roman ve hikâyeden yararlanmıştır. Aynı şekilde edebî eserlerde yer alan kişilerin ruh dünyalarını anlamak, kişilerin davranışlarının altında yatan temel nedenleri bulmak noktasında da psikolojinin edebiyat incelemelerine önemli katkıları olmuştur. İşte insan ruhunu kavramaya, onun duygu, düşünce ve davranışlarına yön veren bilinçaltı süreçlerine daha yakından bakmaya ve onu çevresinden koparmadan bir bütün olarak görme konusunda ortak hareket eden, edebiyat ve psikolojiyi bir kavşakta birleştiren yaklaşım psikanalitik eleştiridir. Psikanalitik eleştiri kimi zaman yazarın yaşamıyla ilgili en derin ruhsal konuları, kişisel endişeleri, korkuları ve bastırılmış özlem ve acıları ortaya koyduğu gibi kimi zaman da yazarın yaşamıyla hiç ilgisi olmayan, metindeki kişilerin birbirlerine karşı davranışları, sarf ettikleri sözler, yaşama bakışları, içinde bulundukları ruhsal durumları aydınlatır.

Buket Uzuner'in *İkizlerden Biri* adlı hikâyesinde anlatılan olayların bildiğimiz kadarıyla yazarın yaşamıyla doğrudan bir ilgisi yoktur. Ancak öyküde yer alan kahramanların ruhsal durumları psikanalitik eleştiri açısından zengin malzeme sunar. Hikâyede, özellikle küçük yaşlarından itibaren annesinden gerekli ilgi ve sevgiyi göremeyen genç bir kızın benlik gelişimini tamamlayamaması neticesinde intihara giden trajik yaşamı, yalnızlık, aile üyeleri arasında daha önce yaşanmış intihar vakaları ve ruhsal rahatsızlıklar, kaygılarla baş etme yöntemi olarak hayali bir ikiz yaratma, bilinç parçalanması, melankoli gibi psikanalitik eleştiri yönteminde en çok dikkati çeken unsurlar tespit edilmiştir.

KAYNAKLAR

- Cebeci, Oğuz (2009) “*Psikanalitik Edebiyat Kuramı*”, İstanbul: İthaki Yayınları.
- Cevizci, Ahmet (2005), “*Felsefe Sözlüğü*” (Psikanaliz maddesi), İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Eagleton, Terry (2004) “*Edebiyat Kuramı*”, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Emre, İsmet (2006). *Edebiyat ve Psikoloji*, Ankara: Anı Yayınları.
- Erten, Yavuz (2010). *Karanlık Odadaki Suretler*, İstanbul: Goa Yayınları.
- Freud Sigmund (1999). Sanat ve Edebiyat, (Çev: Emre Kapkın, Ayşe Tekşen Kapkın), İstanbul: Payel Yayınları.
- Gençtan, Engin (2011). *İnsan Olmak*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Jung, C.Gustav (2009). *İnsan ve Sembolleri* (Çev: Ali Nahit Babaoğlu), İstanbul: Okuyanüs Yayınları.
- Kolcu, A. İhsan (2011). *Edebiyat Kuramları*, Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.
- Moran, Berna (1999). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ötğün, CebraİL (2009) “*Sanat Yapıtına Yaklaşım Biçimleri*”, Gazi Sanat Tasarım Dergisi Ocak Sayısı, Ankara: Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, s.159-178
- Özbek, Yılmaz (2007). *Edebiyat ve Psikanaliz*, Konya: Çizgi Yayınları.
- Şen, Can (2012). *Edebiyat İncelemelerinde Psikanaliz Kullanımı*, Ankara: Divan Yayınları.
- Uzuner, Buket (1994). *Karayel Hüzni*, İstanbul: Remzi Yayınları.